

Etyka biegłego rewidenta

Etyka biznesu jest dziedziną rozległą, heterogeniczną, bez wyraźnie określonych linii granicznych. Dla różnych autorów może nie oznaczać tego samego, np. w rozważaniach nad sposobami i kierunkami działania w ramach życia gospodarczego. Praktyka etyczna biznesu powinna być rozpatrywana w ramach systemu ekonomicznego stworzonego przez rząd, który musi ustalić jasne ramy przepisów potrzebnych do działania, system zabezpieczeń społecznych, ochrony środowiska, uczciwości w systemie bankowym. Przepisy te nie oznaczają pozbawienia możliwości kierowania się własnymi przekonaniem i w celu podejmowania decyzji etycznych. Etyka firmy jest ściśle związana z etyką osobistą. Nie jest ona niczym innym, jak etycznym poczuciem odpowiedzialności menedżera czy zarządu za działania podjęte przez firmę. Dlatego styl życia tych osób i ich postawa wobec społeczeństwa powinny być brane pod uwagę przy doborze kadry kierowniczej. Funkcjonowanie przedsiębiorstw opiera się na pomnażaniu majątku i korzyści finansowych, jednak etyka pogoni za zyskiem powinna zawierać zobowiązanie do traktowania personelu w sposób uczciwy i z szacunkiem dla godności ludzkiej. Istotną rolę w etyce odgrywa zaufanie w kontaktach osobistych i zawodowych, krajowych i zagranicznych. Dlatego coraz więcej uwagi poświęca się kodeksom etycznym zarówno w ujęciu krajowym, jak i międzynarodowym. Na szczególną uwagę zasługuje kodeks etyki biegłego rewidenta, który został stworzony w celu unikania oszustw finansowych, jakie miały miejsce w latach 90. XX w.

Rola i znaczenie etyki

Etyka to ogół zasad i norm postępowania przyjętych w danej epoce i danym środowisku; to także nauka o moralności, zajmująca się opisem, analizą i wyjaśnieniem rzeczywiście istniejącej moralności i uzasadnieniem dyrektyw moralnego postępowania. W zasięgu działania etyki znalazł się wypracowany zestaw fundamentalnych postulatów, do których zalicza się:

- ochronę wolności i ludzkiej godności, porządku demokratycznego, poszanowania zasad prawa,
- zapewnienie pokoju,
- ochronę środowiska przyrodniczego,
- solidarność ze słabszymi.

Etyka w biznesie obejmuje trzy poziomy:

1. w powiązaniu z całą gospodarką, czyli makrosystemem (etyka systemu),
2. wewnątrz przedsiębiorstwa, czyli relacje pracownicze, powiązania firmy z otoczeniem, etyka pracy, etyka firmy,
3. etyka osoby, obejmująca wartości kultury i normy zachowań.

Zharmonizowanie tych poziomów nie jest łatwe. Każde przedsiębiorstwo funkcjonuje w określonych warunkach gospodarki rynkowej i prowadzi ewidencję operacji gospodarczych oraz

opracowuje sprawozdania finansowe. Zadania te odzwierciedlają zakres prac będących przedmiotem rachunkowości finansowej, która jest zorientowana na zewnętrznych użytkowników informacji finansowych. Zawarte w sprawozdaniach finansowych informacje o majątku, źródłach finansowania działalności i wynikach oraz pozycji finansowej firmy opracowywane są na podstawie przyjętych rozwiązań prawnych, tak by zawarty w nich obraz firmy został przedstawiony rzetelnie, wiarygodnie, sprawdzalnie i aby odzwierciedlał prawdziwą sytuację. Wiarygodność i sprawdzalność informacji jest elementem budującym zaufanie pomiędzy użytkownikami informacji finansowych a ich autorami (przedsiębiorstwami) i wynika z obowiązujących w rachunkowości regulacji prawnych. Międzynarodowa Federacja Księgowych opracowała Kodeks Etyki Zawodowych Księgowych, który już we wstępie zakłada, że w wyniku narodowych różnic w kulturze, języku oraz systemach prawnych i społecznych zadanie przygotowania szczegółowych wymogów etycznych należy przede wszystkim do organizacji członkowskich w poszczególnych krajach; na nich spoczywa również odpowiedzialność za wprowadzenie tychże wymogów w życie i ich egzekwowanie. Kodeks ma służyć jako model, na którym należy opierać krajowe wskazówki etyczne. Przedstawia on normy wykonywania zawodu księgowego. Na podstawie tego modelu powstał krajowy kodeks etyki zawodowej biegłych rewidentów. Nakłada on na biegłych obowiązki przestrzegania zasad:

- rzetelności i bezstronności,
- kompetencji zawodowych,
- tajemnicy zawodowej.

Sprawozdania finansowe, które podlegają badaniu przez biegłych rewidentów, są przedstawiane do wiadomości publicznej. Rynek kapitałowy kreuje konkurencyjność między właścicielami kapitału a przedsiębiorstwami, które go potrzebują do finansowania swojej działalności. Konkurencja na rynku kapitałowym przynosi najlepsze efekty wówczas, gdy wszyscy uczestnicy mają jednakowy dostęp do takiego zasobu istotnych i rzetelnych informacji, który pozwala im właściwie ocenić ryzyko inwestycyjne (poziom 1 – powiązania z gospodarką, poziom 2 – powiązania z otoczeniem). Mając podstawowy wpływ na jakość i zakres informacji ujawnianych w sprawozdaniach finansowych, zarządy spółek nierzadko kierują się własnymi interesami, niekoniecznie zbieżnymi z oczekiwaniami właścicieli kapitału, wierzycieli i pozostałych interesariuszy. Naruszenie ogólnie przyjętych zasad wywołuje negatywne skutki dotyczące inwestorów, a pośrednio – całych społeczeństw. Opracowane regulacje prawne, takie jak ustawa o rachunkowości i rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, nakładają na jednostki gospodarcze obowiązek opracowywania i prezentacji skonsolidowanych sprawozdań według ściśle określonych zasad. Przestrzeganie tych norm przy opracowywaniu sprawozdań finansowych przez pracowników działów finansowo-księgowych gwarantuje rzetelność opracowanych informacji (poziom 3 – etyka osoby – normy zachowań). Badania przeprowadzane dodatkowo przez biegłych rewidentów wzmacniają zaufanie użytkowników, dzięki czemu mogą oni bezpiecznie wykorzystywać wartości informacyjne zestawienia zmian w skonsolidowanym kapitale własnym i pozostałych elementach sprawozdań finansowych.

Rewizja finansowa jako jeden z elementów harmonizacji rachunkowości

Sprawozdawczość finansowa jest finalnym produktem rachunkowości, jednak w warunkach gospodarki rynkowej wymaga ona okresowej oceny dotyczącej prawidłowości gospodarowania. Ta ocena jest przedmiotem zainteresowania przede wszystkim zarządów, rad nadzorczych i inwestorów. Stanowi ona podstawę zatwierdzenia sprawozdania, a przede wszystkim wyników rocznej

działalności podmiotu. Geneza rachunkowości, a także rewizji finansowej (audytu) sięga księgowania na szczeblu rządowym, datującego się od czasów starożytnego Egiptu i cesarskich Chin. (Glynn, Perrin, Murphy 2003). Jednak, zdaniem M. Gottlieba, historia rewizji sprawozdań finansowych sięga połowy XX w. i jest związana z powstaniem spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, a w szczególności oddzieleniem funkcji właściciela od funkcji zarządzania (Gottlieb 1992). Wielka Brytania ma najstarsze uregulowania prawne dotyczące badania sprawozdań finansowych. Jest uważana za miejsce powstania rewizji sprawozdań finansowych oraz zawodu biegłego rewidenta. W 1854 r. na mocy przywilejów królewskich powstało w Edynburgu Stowarzyszenie Księgowych uprawnione do nadawania tytułu biegłego księgowego (*chartered accountant*) (red. Krzywda 2005). W 1855 r. (Company Act) po raz pierwszy Wielka Brytania wprowadziła możliwość zakładania spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, a rok później – sprecyzowaną listę aktywów i pasywów bilansu. Miało to umożliwić porównywalność sprawozdań finansowych i ich audyt. Oficjalnie jednak, na podstawie regulacji prawnych, w 1900 r. wprowadzono obowiązek badania przez audytorów sprawozdań finansowych spółek.

We wszystkich przedsiębiorstwach, których właściciele powierzyli zarządzanie własnymi zasobami kadrze zarządzającej (menedżerom), wymagana jest prezentacja sprawozdań finansowych. Rezultatami działalności przedsiębiorstwa zainteresowani są również inni użytkownicy, do których zalicza się m.in. instytucje podatkowe, kontrahentów, pracowników i konkurencję. Przedmiot zainteresowania poszczególnych użytkowników jest zróżnicowany, jednak wszystkie grupy użytkowników przy ocenie kondycji finansowej i wyników finansowych podmiotu korzystają z tego samego źródła informacji, jakim jest sprawozdanie finansowe. Ocena sprawozdania przez niezależnych biegłych rewidentów jest zatem bardzo ważna zarówno ze względów merytorycznych, jak i z uwagi na budowanie właściwego wizerunku firmy. Badanie ksiąg rachunkowych (rewizja lub audyt) odbywa się od dawna, jednak w ujęciu historycznym koncentruje się głównie na zapewnieniu, aby sprawozdania finansowe przygotowane przez menedżerów były wiarygodne i właściciele (akcjonariusze) mogli je wykorzystywać z pełnym zaufaniem.

Pierwotnym celem rewizji była poprawność sprawozdania, kolejnym kryterium było potwierdzenie przez rewidentów, że środki finansowe wykorzystywane są tylko na wcześniej ustalone i zatwierdzone cele. Należy pamiętać, że do lat 40. XX w. za podstawowy cel rewizji finansowej uważano wykrywanie oszustw finansowych, ale te poglądy zweryfikowano i za oszustwa finansowe, a przede wszystkim za zapobieganie im i ich wykrywanie, odpowiedzialny jest zarząd. Wykrywanie oszustw nie jest więc podstawowym celem rewizji, ale jeśli rewidenci w trakcie badań natrafiają na tego typu działania, to muszą dążyć do ich wyjaśnienia. Zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej, celem rewizji jest umożliwienie audytorowi wyrażenia opinii o zgodności sprawozdań finansowych z wymogami prawidłowej sprawozdawczości, która powinna przedstawiać prawdziwy i wiarygodny obraz jednostki.

W XX w., a zwłaszcza pod jego koniec, pojawił się pogląd, że rewidenci mają potwierdzić osiągnięcie odpowiedniej wartości za wydane pieniądze (*value for money*) przez oszczędne wydatkowanie środków finansowych, zwłaszcza w sektorze publicznym (Glynn, Perrin, Murphy 2003).

Specjaliści zajmujący się badaniem sprawozdań powinni mieć odpowiednie uprawnienia, uzyskane na podstawie egzaminów potwierdzających ich wiedzę prawno-ekonomiczną. W Unii Europejskiej Dyrektywa Rady nr 84/253/EEC z 10.04.1984 r. w sprawie zatwierdzania osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie ustawowych badań dokumentacji księgowej ustaliła minimalne kwalifikacje dla osób badających ustawowo sprawozdania. Osoby zajmujące się badaniem sprawozdań w poszczególnych krajach mają różne tytuły zawodowe, jednak wszystkie powinny się odznaczać wysokim poziomem etyki zawodowej. Stanowią one grupę, dla której zostały opracowane międzynarodowi i krajowe kodeksy etyki zawodowej.

Przedmiotem rewizji finansowej jest ocena poprawności prowadzenia działalności gospodarczej oraz kompletności i poprawności przedstawienia jej wyników. Ocena i wnioski z badania muszą być zaprezentowane w formie pisemnej jako opinia i raport. Ponadto biegły rewident (audytor) powinien dysponować dokumentacją tych badań, stanowiącą podstawę sporządzenia wymienionych wyżej dokumentów.

Znaczenie badania sprawozdań finansowych przez biegłych przybiera na wartości na skutek ograniczonego zakresu informacji zawartych w sprawozdaniu, co wynika z tzw. luk informacyjnych. Ponadto to badanie podnosi stopień wiarygodności sprawozdania, podkreślając, że zawarte w nim informacje przedstawiają prawdziwy i rzetelny obraz sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, zwłaszcza jeśli występuje konflikt interesów pomiędzy sporządzającymi sprawozdania a użytkownikami zewnętrznymi. Biegły nie powinien przeprowadzać badania, jeśli istnieje jakikolwiek związek pomiędzy nim a jego klientem, który w ocenie poinformowanej strony trzeciej mógłby narazić na szwank niezależność biegłego rewidenta (red. Micherda 2007).

Podsumowując, należy zauważyć, że badanie sprawozdania finansowego spełnia funkcje (red. Krzywda 2005):

- kontrolną, polegającą na stwierdzeniu prawidłowości, rzetelności i jasności informacji przedstawionych w sprawozdaniu finansowym;
- informacyjną – biegły rewident przekazuje szereg informacji zleceniodawcy za pośrednictwem opinii wraz z raportem;
- uwierzytelniającą – biegły rewident stwierdza poprawność sprawozdania finansowego lub wskazuje nieprawidłowości.

Rola audytu na początku XXI w. uległa osłabieniu na skutek ujawnienia bankructw wywołanych nadużyciami w rachunkowości. Firmy, stosując rachunkowość kreatywną, ukrywały przed opinią publiczną informacje o stratach. Aby jednak ich sprawozdania mogły zostać opublikowane, pomagały im firmy audytorskie i doradcy księgowi. Typowym przykładem takich nadużyć i prezentacji nierzetelnych sprawozdań jest działalność firmy Enron i współpracującej z nią firmy konsultingowo-audytorskiej Arthura Andersena (Anonymus 2002). Te negatywne doświadczenia poddały w wątpliwość stosowane praktyki księgowe oraz rolę audytora. Dlatego w budowaniu właściwego wizerunku audytora szczególną rolę odgrywają uznane firmy audytorskie zajmujące się badaniem sprawozdań spółek publicznych, ponieważ stosowanie kreatywnych rozwiązań w celu przedstawienia sytuacji finansowej lepszej niż jest w rzeczywistości może doprowadzić do stopniowego (corocznego) zniekształcania rzeczywistej sytuacji firmy, a w rezultacie – przedstawienia sprawozdania, które będzie obrazowało sytuację finansową spółki nieistniejącej (nierzeczywistej).

W warunkach podwyższonej niepewności i ryzyka działalności gospodarczej zwiększyło się zapotrzebowanie na kontrolę, ale powinna ona mieć charakter wielowymiarowy, dostosowany do współczesnych strategii zarządzania. Nowoczesnym instrumentem zarządzania firmą jest system kontroli (audytu) wewnętrznego. Każda kontrola wewnętrzna powinna tworzyć uporządkowany oraz sprawnie i kompleksowo działający system. Do elementów wewnętrznego systemu kontroli należy zaliczyć: rachunkowość, audyt wewnętrzny i system kontroli wewnętrznej. Główną rolą audytu wewnętrznego jest monitorowanie systemów kontroli wewnętrznej i syntetyzowanie jej wyników na potrzeby zarządzania. Pomiedzy systemem rachunkowości a systemem kontroli jest bezpośredni związek, a dane pochodzące z rachunkowości są podstawą działania systemu kontroli. Pomiedzy kontrolą wewnętrzną a rachunkowością zachodzą sprzężenia zwrotne; oba te systemy się zająbiają, tworząc podstawy ciągłego doskonalenia kontroli wewnętrznej i dokonywania korekt wynikających z niej bezpośrednio. Warto zauważyć, że współczesny audyt wewnętrzny opiera się na Międzynarodowych Standardach Profesjonalnej Praktyki Audytu

Wewnętrznych Standard IIA, określonych przez Instytut Audytorów Wewnętrznych (Institute of Internal Auditors), i obowiązuje od stycznia 2002 r. W Polsce audyt wewnętrzny regulowany jest przez:

- Ustawę z dnia 30.06.2005 r. o finansach publicznych – Dz.U. Nr 249, poz. 2104, z późn. zm.,
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24.06.2006 r. w sprawie ogłaszania standardów audytu wewnętrznego – Dz.U. Nr 112, poz. 765,
- Komunikat nr 11 Ministra Finansów z dnia 26.06.2006 r. w sprawie ogłaszania standardów audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych – Dz.Urz. Ministra Finansów Nr 7, poz. 56,
- Komunikat nr 16/2006 Ministra Finansów z dnia 18.07.2006 r. w sprawie ogłoszenia „Kodeksu etyki audytora wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych” i „Karty audytora wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych” – Dz.Urz. Ministra Finansów Nr 9, poz. 70.

Zgodnie z wymaganiami ustawy o finansach publicznych (art. 49), audytowi wewnętrznemu podlegają:

- jednostki obsługujące najwyższe organy państwa,
- centralne jednostki administracji państwa,
- urzędy wojewódzkie,
- urzędy celne,
- urzędy skarbowe,
- jednostki organizacyjne służby więziennej i prokuratury,
- fundusze celowe,
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych i KRUS,
- Narodowy Fundusz Zdrowia,
- państwowe osoby prawne,
- inne jednostki o znaczących przychodach i wydatkach.

Standardy audytu wewnętrznego gwarantują mu odpowiednią jakość oraz jednolite wykonanie we wszystkich jednostkach, na których spoczywa obowiązek wdrożenia audytu.

Chociaż pomiędzy kontrolą wewnętrzną a rachunkowością jest bezpośredni związek, to pomiędzy audytem wewnętrznym a kontrolą wewnętrzną powstają różnice.

Tab. 1. Różnice pomiędzy audytem wewnętrznym a kontrolą wewnętrzną

Audyt wewnętrzny	Kontrola wewnętrzna
Kładzie nacisk na przyczyny niekorzystnego zjawiska	Reaguje przede wszystkim na objawy niekorzystnego zjawiska
Może działać zapobiegawczo, wykazując potencjalne ryzyka	Działa wyłącznie <i>post factum</i>
W dużej mierze niezależny	Ograniczona zakresem upoważnienia – zależy od woli dającego zlecenie
Nastawiony na usprawnienie działalności	Nastawiona na wykrycie sprawcy nieprawidłowości
Działa na podstawie standardów zawodowych, a w sektorze publicznym – także przepisów prawa	Działa na podstawie uregulowań wewnętrznych

Źródło: M. Knedler, M. Stasik, *Audyt wewnętrzny w praktyce. Audyt operacyjny i finansowy*, Polska Akademia Rachunkowości, Warszawa 2005, s. 15.

Z punktu widzenia funkcji, w rachunkowości można wyodrębnić kontrolę: *ex ante*, bieżącą i *ex post*. Kontrola *ex ante*, nazywana kontrolą wstępną, jest przeprowadzana przed podjęciem decyzji finansowych, najczęściej przez głównego księgowego lub dyrektora finansowego. Kontrola bieżąca ma na celu zagwarantowanie prawidłowego obiegu dokumentów i rzetelności realizacji zadań przez służby finansowo-księgowe. Kontrola *ex post* dotyczy weryfikacji stanu wynikającego z zapisów ze stanem rzeczywistym. Ma ona zapewnić rzetelne i kompletne informacje będące podstawą opracowania wysokiej jakości sprawozdania finansowego.

Dynamiczny rozwój gospodarczy i procesy globalizacji powodują, że przepisy regulujące życie gospodarcze w poszczególnych krajach i międzynarodowe regulacje obowiązujące na świecie nie nadążają za rozwojem gospodarki i stosowanymi rozwiązaniami. Nowe lub aktualizowane regulacje prawne często przyjmują bardzo ogólny i wielowariantowy charakter. Pociąga to za sobą przekonanie, że tak jak regulacje prawne, tak i służby audytorskie nie nadążają za rozwojem gospodarki, co powoduje, że audytorzy nie są w stanie w sposób rzetelny zweryfikować natury skomplikowanych zdarzeń gospodarczych (Kamela-Sowińska 2003). Jednak standardy kontroli wewnętrznej definiowane są przez różne instytucje (Winiarska 2005):

- Komitet Organizacji Sponsorujących Komisję Treadwaya,
- Kanadyjski Instytut Biegłych Rewidentów,
- Międzynarodową Organizację Najwyższych Organów Kontroli,
- Międzynarodową Federację Księgowych,
- Komitet Kontaktowy Prezesów Najwyższych Organów Kontroli Unii Europejskiej.

Duży udział w określaniu zasad audytu wewnętrznego ma Komitet Organizacji Sponsorujących Komisję Treadwaya (Comitte of Sponsoring Organizations of the Treadwaya – COSO). Komitet ma licznych sponsorów. Opracował raport *Kontrola wewnętrzna – zintegrowana koncepcja ramowa* (przetłumaczony na język polski przez Fundację Rozwoju Rachunkowości i Polski Instytut Kontroli Wewnętrznej), wykorzystywany przez liczne instytucje na całym świecie. Raport COSO nie jest idealny, ale jako pierwszy model kontroli wewnętrznej został szeroko rozpropagowany i uznany za podstawowy schemat budowy standardów audytu wewnętrznego (Winiarska 2007). W polskim ustawodawstwie nie sprecyzowano dokładnie zakresu odpowiedzialności głównego księgowego za kontrolę wewnętrzną. Są w nim jedynie wytyczne, które zostały zawarte w ustawie o finansach publicznych z dnia 30.06.2005 r., Dz.U. Nr 249, poz. 2104, z późn. zm. Ponadto w regulacjach prawnych nie zostało wyjaśnione, w jakim stopniu główny księgowy odpowiada za wyniki finansowe, obniżanie kosztów, oszczędną gospodarkę. Rozwiązanie problemów odpowiedzialności musi być oparte na zwyczajach i doświadczeniach praktycznych. Główny księgowy zobowiązany jest do odpowiedniego zorganizowania pracy działu finansowo-księgowego i odpowiedniego doboru pracowników, a także podjęcia działań na rzecz zminimalizowania możliwości powstawania fałszerstw i kradzieży. Gdyby jednak fałszerstwa lub kradzieże stwierdzono, to pełną odpowiedzialność za nie ponosi sprawca.

Odpowiedzialność głównego księgowego została określona w następujących źródłach:

- ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2002 r., Nr 77, poz. 694 z późn. zm.,
- ustawa z dnia 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz.U. z 2005 r., Nr 8, poz.60, z późn. zm.,
- ustawa z dnia 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. z 1998 r., Nr 137, poz. 887, z późn. zm.,
- ustawa z dnia 27.08.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. z 2004 r., Nr 210, poz. 2135, z późn. zm.,
- ustawa z 26.06.1974 r. Kodeks pracy, Dz.U. z 2005 r., Nr 14, poz. 114, z późn. zm.

Ponadto w kodeksie karnym i kodeksie karnym skarbowym znajdują się artykuły dotyczące odpowiedzialności głównego księgowego.

Pod koniec XX w. procesy globalizacji wywarły znaczny wpływ na funkcjonowanie podmiotów gospodarczych. Przejawami postępującej globalizacji są takie zjawiska, jak: rozwój międzynarodowego rynku kapitałowego i inwestycji międzynarodowych, powstanie wielopłaszczyznowych korporacji międzynarodowych, rozwój współpracy gospodarczej przez podmioty gospodarcze z różnych krajów świata, wzrost znaczenia organizacji międzynarodowych. Skutki postępujących zmian są wyraźnie odczuwalne. Coraz więcej spółek notuje swoje akcje na giełdach zagranicznych i coraz częściej powstają przedsiębiorstwa o złożonych strukturach organizacyjnych, obejmujących podmioty krajowe i zagraniczne.

Globalizacja stawia nowe wyzwania różnym grupom zawodowym, m.in. praktykom i teoretykom rachunkowości. Konieczność przystosowania zasad rachunkowości do potrzeb globalnego rynku jest przyczyną wyzwań pod adresem rachunkowości, co wpływa na jej harmonizację i poszerzenie zakresu. Celem zmian jest reagowanie na potrzeby użytkowników sprawozdań finansowych (Nowak 2002). Są one związane z dostarczaniem informacji mających na celu ograniczenie ryzyka inwestycyjnego i gospodarczego na rynku, na którym konkurencyjność przedsiębiorstw jest nieodłącznym elementem ich funkcjonowania. Przejawem globalizacji jest m.in. znoszenie barier i możliwość swobodnego przepływu kapitałów pomiędzy podmiotami z różnych krajów. Sprzyja to nabywaniu akcji (udziałów) w podmiotach funkcjonujących poza granicami macierzystego kraju. Swobodny przepływ kapitału byłby w znacznej mierze utrudniony, gdyby nie możliwość dokonywania analiz porównawczych poszczególnych sprawozdań, nad którymi pracują ponadnarodowe organizacje zajmujące się standaryzacją i harmonizacją zasad rachunkowości i sprawozdawczości finansowej.

Rozwój globalizacji prowadzi do coraz szerszych powiązań pomiędzy poszczególnymi krajami, coraz częściej wymaga się więc, aby menedżerowie znali nie tylko systemy rachunkowości swojego kraju, ale również rozwiązania przyjęte w innych krajach. Wielkie ponadnarodowe korporacje wzmacniają swoją pozycję i mają coraz większą przewagę nad pojedynczymi podmiotami.

Oprócz korzyści, globalizacja niesie ze sobą trudności i problemy. Koncentracja przedsiębiorczości powoduje wzrost produktywności, co często wiąże się z przepływem kapitału z kraju do kraju. Ten przepływ powoduje eliminację z rynku podmiotów, które nie są wystarczająco efektywne. Wśród krajów członkowskich Unii Europejskiej największy wzrost połączeń i przejęć zanotowano w: Wielkiej Brytanii, Niemczech, Holandii i Szwecji (Walczak 2003). W Polsce również grupy kapitałowe sporządzają jednostkowe i skonsolidowane sprawozdania finansowe zgodnie z regulacjami prawnymi obowiązującymi w UE. Zmiany w regulacjach prawnych stawiają nowe wyzwania; zdaniem J. Aleszczyka: „(...) pilnym i głównym zadaniem uczelni ekonomicznych jest nauczanie międzynarodowego prawa bilansowego ze szczególnym uwzględnieniem różnic pomiędzy polskim prawem bilansowym a Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości (MSR) i Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Ponadto w działalności szkoleniowej i kursowej uczelni należy sukcesywnie zapoznawać dyrektorów finansowych, menedżerów, głównych księgowych i osoby prowadzące księgi rachunkowe z regulacjami międzynarodowego prawa bilansowego, a nade wszystko kadre zarządzającą polskich spółek kapitałowych” (Aleszczyk 2006).

Podsumowanie

We współczesnej gospodarce system informacyjny odgrywa kluczową rolę w podejmowaniu decyzji gospodarczych i budowie strategii przez poszczególne podmioty gospodarcze. Jednak coraz częściej poddaje się w wątpliwość jakość tego systemu i z coraz większymi obawami

podchodzą do niego wszyscy uczestnicy rynku. Chociaż podstawowym celem działalności przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej są przetrwanie i rozwój, to dla osób z nim związanych realizacja tego celu jest gwarancją uzyskania przychodów z zainwestowanego kapitału. Inwestorom stabilnie funkcjonujące i rozwijające się przedsiębiorstwo daje możliwość inwestycji i realizacji zysku. We współczesnym świecie ryzyko i niepewność są nieodzownym elementem gry rynkowej. W tej sytuacji szybka i rzetelna informacja staje się cenna i daje możliwość przewidywania przyszłości. Głównym źródłem informacji finansowych dla użytkowników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych jest sprawozdanie finansowe. Jednak przedsiębiorstwa często wykorzystują agresywną rachunkowość i źle rozumianą rachunkowość kreatywną w celu stworzenia atrakcyjnej z punktu widzenia użytkownika informacji finansowej. Ujawnianie malwersacje finansowe spędzają sen z powiek potencjalnym inwestorom, pomimo podjęcia działań mających na celu chociażby częściową eliminację różnego rodzaju nadużyć.

Głównym zadaniem rachunkowości jest tworzenie wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej i zaprezentowanie go w postaci sprawozdania finansowego. Jednak stosowane metody pomiaru zdarzeń gospodarczych nie są w pełni obiektywne, dlatego – zdaniem S. Sudrykowskiej – rachunkowość kreatywna może dotyczyć:

- kreatywności jako naturalnego, zgodnego z prawem elementu twórczego, przejawiającego się wykorzystaniem wyobraźni i wiedzy „producenta” sprawozdania finansowego w podejmowaniu decyzji dotyczącej sposobu liczenia, który najlepiej spełnia wymogi wynikające z dążenia do ujmowania w sprawozdaniu finansowym wiarygodnej informacji;
- unikania określonych skutków regulacji obowiązujących w rachunkowości przez stosowanie technik, które pozwalają na dokonanie pomiaru zgodnie z interesem producenta;
- włączania do sprawozdania finansowego pozycji, które nie były dotychczas przedmiotem regulacji, co łączy się z istotnymi zmianami w praktykach pomiaru w porównaniu ze stosowanymi wcześniej;
- braku określonych pozycji w sprawozdaniu finansowym, prezentowania niektórych pozycji niezgodnie ze stanem faktycznym itp. działań, które wiążą się bezpośrednio z oszustwami.

Pojęcia „kreatywnej rachunkowości” jako pierwsi zaczęli używać Amerykanie, w związku z licznymi przypadkami ogłaszania upadłości przez firmy cieszące się dobrą reputacją. Skandale księgowe ujawniono m.in. w firmach Enron i WorldCom (Kamela-Sowińska 2003). Przedsiębiorstwa, które ogłosiły upadłość, do swoich praktyk w rachunkowości wykorzystywały rachunkowość kreatywną, która pozwoliła na opracowanie sprawozdań finansowych ukrywających prawdę o bieżącej sytuacji finansowej i majątkowej firmy.

W jednym z wywiadów prof. A. Kamela-Sowińska mówiła o przypuszczeniach, które mogą ujawnić niejeden „Polski Enron”. Stwierdziła również, że zaostrzenie sankcji karnych za przestępstwa księgowe i stworzenie nowych instytucji nadzoru nie rozwiąże problemu wiarygodności informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Jako przyczyny kryzysu tej wiarygodności wskazała:

- brak etyki i konflikt lojalności; uczciwości nie można kupić, ale za nieuczciwość można zapłacić;
- brak zrozumienia celu, dla którego rachunkowość w ogóle jest tworzona; głównymi adresatami sprawozdań finansowych są właściciele spółek i inwestorzy oraz banki udzielające kredytów, tymczasem często księgowość jest traktowana jako instrument zarządu;
- brak należytego nadzoru właścicielskiego, ponadto brak odpowiednio wykwalifikowanych członków rad nadzorczych;
- niedostosowanie audytu do aktualnej rzeczywistości; opóźnienia i zbyt dużo danych;
- brak publicznych instytucji nadzoru.

W Polsce kreatywna księgowość dotknęła także budżet państwa. W opinii A. Kameli-Sowińskiej kreatywną księgowością i fałszowaniem obrazu sektora finansów publicznych na poziomie oszczędności krajowych można nazwać sposób, w jaki Ministerstwu Finansów w 2003 r. udało się obniżyć poziom deficytu ekonomicznego z przewidywanych 5,1% do 4,4% PKB.

Ujawnienie w polskich spółkach stosowania rachunkowości kreatywnej spowodowało, że Komisja Papierów Wartościowych i Giełd w sierpniu 2002 r. podjęła uchwałę (nr 586), która zobowiązuje spółki publiczne do przekazywania oświadczenia o tym, że były rzetelne i uczciwe oraz że nie stosowały kreatywnej księgowości przy tworzeniu sprawozdań finansowych. Rachunkowość kreatywna sprowadza się często do wykorzystania przez osoby sporządzające sprawozdania finansowe pewnego zakresu wolności, który powstaje w wyniku braku odpowiednich standardów, procedur, zasad i reguł będących podstawą dokonywania wyceny, i ujawniania i prezentacji. Na tej podstawie wysnuto wniosek, że liczenie kreatywne jest stałą cechą rachunkowości, a „czystej” rachunkowości normatywnej nie ma (Micherda 2007). Współczesna rachunkowość wymaga jednak od księgowych kreatywności; odnosi się ona do zastosowania zasad rachunkowości w sposób określony przepisami. Stosowanie rachunkowości agresywnej, uznawane za zjawisko negatywne, wynika ze świadomego prowadzenia ewidencji zdarzeń gospodarczych w sposób sprzeczny z przepisami. Oszustwa w rachunkowości popełniane są wówczas, gdy sprawca ma ku temu motywy lub na kierownictwo jednostki wywierana jest presja. Kierownictwo ulega wpływom szczególnie wtedy, gdy konsekwencje niezrealizowania zadań finansowych mogą być dla kierownictwa znaczące. Ryzyko niewykrycia zasadniczych nieprawidłowości spowodowanych oszustwem często jest niewielkie, ponieważ wynika z dokładnie zaplanowanego działania mającego na celu ukrycie fałszerstwa. W związku z nasilającymi się oszustwami w rachunkowości, w Stanach Zjednoczonych opracowano standard rewizji finansowej ISA-99, według którego fałszywa sprawozdawczość finansowa opiera się na tzw. trójkącie oszustwa, który odzwierciedla elementy: zachęty, sposobności i postaw, jakie sprzyjają popełnianiu oszustw. Przyjęcie rozwiązań kreatywnych może jednak być pozytywne, zgodne z prawem i korzystne dla użytkowników. Stosowanie rachunkowości kreatywnej stawia nowe wyzwania przed audytorami, których zadaniem jest niedopuszczenie do tego, aby kreatywna rachunkowość przerodziła się w praktykę potwierdzania przez audytora księgowej fikcji (Przybylski 2002).

Literatura

1. Aleszczyk J., 2006, *Problemy wdrażania międzynarodowego prawa bilansowego w Polsce* [w:] *Zarządzanie podmiotami i procesami gospodarczymi*, J. Wiśniewski (red.), WSB, Toruń.
2. Anonimus, *Enron – ofiara kreatywnej księgowości*, „Gazeta Wyborcza”, 2002.
3. *Dyrektywa Rady nr 84/253/EEC z 10.04.1984 r. w sprawie zatwierdzenia osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie ustawowych badań dokumentacji księgowej*.
4. Glynn J.J., Perrin J., Murphy M.P., 2003, *Rachunkowość dla menedżerów*, PWN, Warszawa.
5. Gottlieb M., *Rola i obowiązki amerykańskiego biegłego rewidenta*, „Rachunkowość”, nr 4/1992.
6. Kamela-Sowińska A., *Skąd się wzięła sprawa „Enronu”*, „Rachunkowość” 4/2003.
7. Knedler M., Stasiak M., 2005, *Audyt wewnętrzny w praktyce*, PAR, Warszawa.
8. *Międzynarodowe i polskie regulacje rachunkowości w praktyce*, 2003, M. Walczak (red.), Difin, Warszawa.
9. Nowak E., 2002, *Międzynarodowe standardy rachunkowości a globalizacja gospodarki* [w:] *Znowelizowana ustawa o rachunkowości w świetle Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, materiał z konferencji pod red. A. Kaszuby-Perz i E. Nowaka, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszów.

10. Przybylski M., *Czy kreatywnie oznacza negatywnie*, „Rzeczpospolita”, 25.11.2002 r.
11. *Perspektywy rachunkowości w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej*, 2007, B. Micherda (red.), Difin, Warszawa.
12. *Rewizja sprawozdań finansowych*, 2005, D. Krzywda (red.), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
13. Winiarska K., 2005, *Standardy kontroli wewnętrznej jako źródła tworzenia standardów audytu wewnętrznego* [w:] *Rozwój rachunkowości i kontroli w kontekście integracji europejskiej*, Konferencja Żytomierskiego Państwowego Uniwersytetu Technologicznego, Żytomierz-Kramatorsk.
14. Winiarska K., 2007, *Audyt wewnętrzny w 2007 roku*, Difin, Warszawa.

The Ethics of the Professional Auditor

Business ethics is a broad domain. The legislative entity defines its practice as a moral business (that is advisable and recommended). Moral qualifications assure the clearness of the laws in the insurances, in the environment preservation, and in the honesty of banking system. There is a strong relation between the company's ethics and the personal ethics of employees. It means that both the manager and the workers are responsible for the ethics. The choice of the employees should take into account their style of life (and their characteristics) to promise the ethics in the business.